

วรรณคดีสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๙๔

ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรม

เมื่อสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก (ทองด้วง)
ปราบจลาจลในกรุงธนบุรีเรียบร้อย ได้ขึ้น
ปราบดาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี
เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ.๒๓๒๕

โปรดเกล้าให้ย้ายราชธานีจากกรุงธนบุรี
มาฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ด้วยเหตุผล
ทางยุทธศาสตร์ ประดิษฐานพระราชวงศ์จักรี
และกำหนดเรียกว่า สมัยรัตนโกสินทร์

“กรุงเทพมหานคร บวรรัตนโกสินทร์
มหินทรายุธยา มหาดิลกภพ
นพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์
อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน
อมรพิมานอวตารสถิต
สักกะทัตติยวิษณุกรรมประสิทธิ์”

โปรดให้สร้างพระราชวังหลวง
ตามอย่างอยุธยา

พร้อมอัญเชิญพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร
มาประดิษฐานยังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และ
ฉลองสมโภชพระนครพระนครเป็นเวลา ๓ วัน

ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรม

ในช่วงรัชกาลที่ ๑ ไทยมีสงครามกับพม่าถึง ๗ ครั้ง และสงครามครั้งสำคัญคือ “สงครามเก้าทัพ” ที่เมืองกาญจนบุรี

โปรดให้มีการส่งคายนาพระไตรปิฎก เรียบเรียง คัดลอก แพลคัมภีร์ต่าง ๆ ออกเป็นภาษาไทย ไว้เป็นหนังสือสำหรับบ้านเมือง

ส่งเสริมงานวรรณคดีหลายเรื่อง เช่น รามเกียรติ์ เพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดง โปรดเกล้าฯ ให้แปลหนังสือจีนเป็นภาษาไทย เช่น สามก๊ก ราชธาธิราช โดยเจ้าพระยาพระคลัง (หน)

ตรวจชำระกฎหมายเป็นฉบับหลวงขึ้น ๓ ชุด เรียกว่า กฎหมายตราสามดวง รวมทั้งฟื้นฟู ศิลปวัฒนธรรมของชาติทุกแขนงให้รุ่งเรือง

กวีและวรรณคดีสำคัญในสมัยรัชกาลที่ ๑

- เพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดง
- บทละครเรื่องอุณรุท
- บทละครเรื่องรามเกียรติ์
- บทละครเรื่องดาหลัง
- บทละครเรื่องอิเหนา
- กฎหมายตราสามดวง

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

กวีและวรรณคดีสำคัญในสมัยรัชกาลที่ ๑

- นิราศกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท
เสด็จไปปราบพม่าเมืองนครศรีธรรมราช
- เพลงยาวถวายพยากรณ์ เมื่อเพลิงไหม้พระที่นั่งอมรินทราภิเชกมहाปราสาท
- เพลงยาวนิราศเสด็จไปตีเมืองพม่า

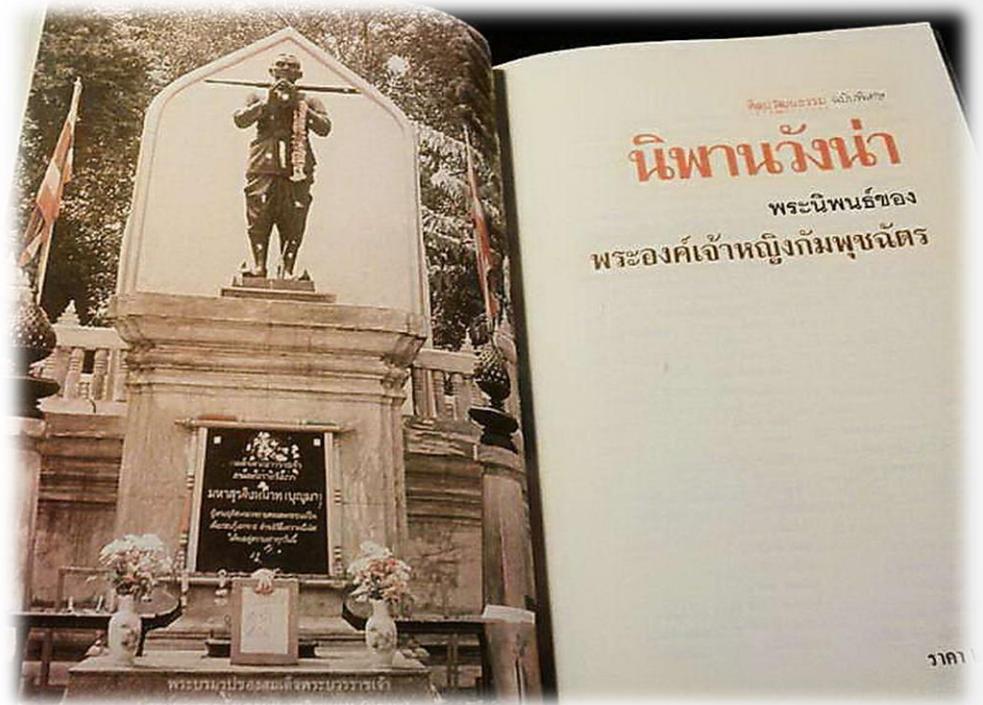

สมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท

กวีและวรรณคดีสำคัญในสมัยรัชกาลที่ ๑

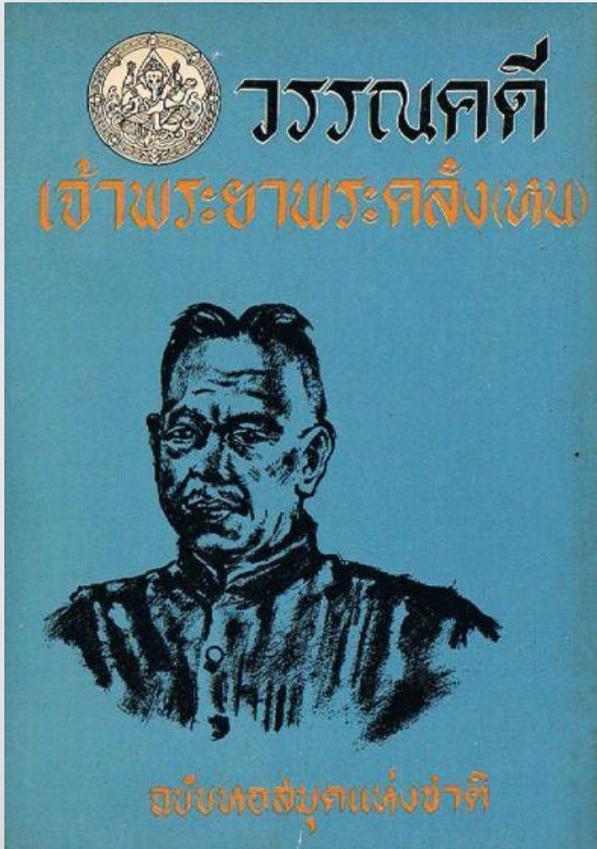

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศน์
(กรมพระราชวังหลัง) เรื่อง ไซฮั่น

พระองค์เจ้าหญิงกัมพูฉัตร
เรื่อง นิพพานวังน่า

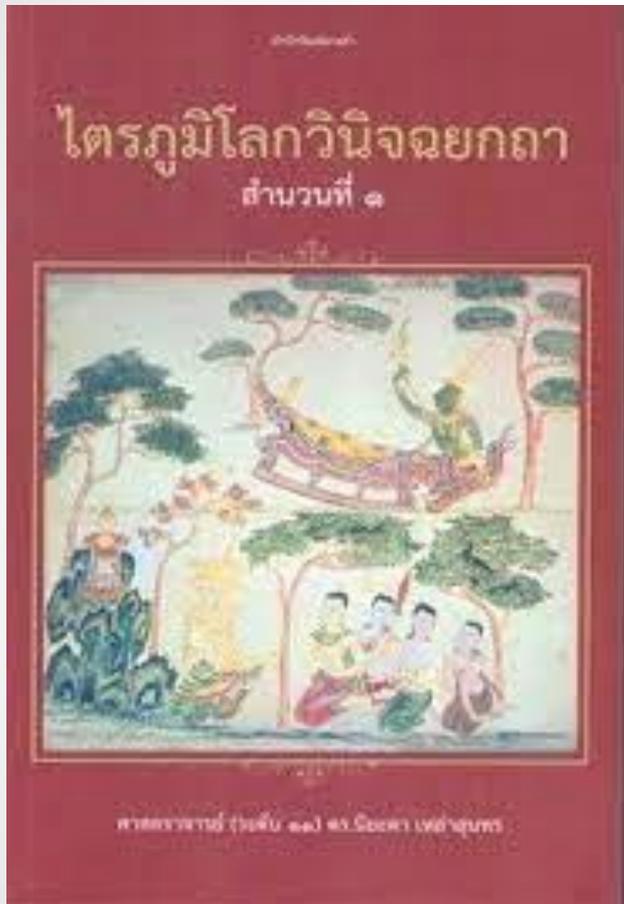
กวีและวรรณคดีสำคัญในสมัยรัชกาลที่ ๑

เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

- ๑) ราชาธิราช
- ๒) สามก๊ก
- ๓) สมบัติอมรินทร์คำกลอน
- ๔) กากีคำกลอน
- ๕) โคลงลิลิตพยุหตราเพชรพวง
- ๖) ลิลิตศรีวิชัยชาดก
- ๗) ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์กุมารและกัณฑ์มัทรี
- ๘) กลอน (และร่าย) จารึกเรื่องภูเขาวัดราชคฤห์
- ๙) โคลงสุภาพচিতและเพลงยาวต่าง ๆ

กวีและวรรณคดีสำคัญในสมัยรัชกาลที่ ๑

พระธรรมปรีชา (แก้ว)

- ไตรภูมิโลกวินิจฉยกถา
- รัตนพิมพวงศ์
- มหาวงศ์

พระเทพโมลี (กลิ่น)

- ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์มหาพน
- มหาชาติคำหลวง กัณฑ์ทานกัณฑ์
- นิราศตลาดเกரியบ

กวีและวรรณคดีสำคัญในสมัยรัชกาลที่ ๑

สมเด็จพระวันรัต

- สังคឹตยวงส์
- มหายุทธการวงส์
- จุลยุทธการวงส์

เจ้าพระยาพิพิธชัย

พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ

พระชำนาญหาร

โคลงสรรเสริญพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง

นิทานอิหร่านราชธรรม

รามเกียรติ์

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

รามเกียรติ์ มีต้นเค้ามาจากเรื่อง “รามายณะ” ของอินเดีย

รัชกาลที่ ๑ โปรดให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตช่วยกันแต่งขึ้น
และพระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ในบางตอน

มีจุดมุ่งหมายรวบรวมเนื้อหารามเกียรติ์ให้สมบูรณ์ที่สุด
เพื่อใช้ในการอ่าน แสดงละครใน
และเป็นรามเกียรติ์ฉบับสมบูรณ์สำหรับพระนคร

รามเกียรติ์

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระราชนิพนธ์ร่วมกับกวีอื่น ๆ เมื่อวันจันทร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๒ ค่ำ จ.ศ. ๑๑๕๙ หรือ พ.ศ.๒๓๔๐

รูปแบบคำประพันธ์

แต่งด้วยกลอนบทละคร ตอนต้นเป็นร้อยดั้น ๑ บท

วัตถุประสงค์ในการแต่ง

เพื่อเฉลิมพระเกียรติ พระมหากษัตริย์ตามราชประเพณี ที่ถือเอาความมั่นคงทางวัฒนธรรมเป็นความมั่นคงของแผ่นดิน เพื่อรวบรวมวรรณคดีอันเป็นมรดกไว้

เนื้อเรื่องรามเกียรติ์ โดยสังเขป

เนื้อเรื่องยาว ๑๑๗ เล่ม สมุดไทย

เริ่มตั้งแต่หิรันตย์ยักษ์ม้วนแผ่นดิน พระนารายณ์อวตารมาปราบยุคเข็ญ จากนั้นจะเล่าถึงวงศ์ตระกูลของพระราม วงศ์อสูรของทศกัณฐ์ กำเนิดทหารพระราม สงครามระหว่างพระรามกับทศกัณฐ์ ไปจนถึงพระรามอภิเษกครองกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๒

เนื้อเรื่องรามเกียรติ์ โดยสังเขป

เนื้อเรื่องย่อ เรื่องเกิดจากเมื่อนนทกไปเกิดใหม่เป็นทศกัณฐ์มีสิบหน້ายี่สิบมือตามคำพระนารายณ์ ก่อนนั้นเมื่อพระนารายณ์สังหารนนทกแล้ว ได้ไปขอพระอิศวรจะให้เหล่าเทวดา และตนไปตามสังหารนนทกในชาติหน้า หลังจากนั้นพระนารายณ์จึงไปเกิดเป็นพระราม จักรของพระรามเป็นพระพรต พระยานันตนาคราชเป็นพระลักษมณ์ คทาเป็นพระสัตรุต พระลักษมณ์เสด็จลงมาปฏิสนธิเป็นนางสีดาทศกัณฐ์ พระรามมีทหารเอกทั้งห้า ได้แก่ หนุมานเกิดจากเหล่าศาสตราวุธของพระอิศวรไปอยู่ในครรภ์นางสวหะ สุกรีพเกิดจากพระอาทิตย์แล้วโดนคำสาปฤๅษีที่เป็นพ่อของนางสวหะ องคตเป็นลูกของพาลีที่เป็นพี่ของสุกรีพ ชมพูพานเกิดจากการชุบเลี้ยงของพระอินทร์ นิลพัทเป็นลูกของพระกาฬ ทหารเอกทั้งห้านี้คอยช่วยเหลือพระรามอยู่ตลอด ฝ่ายพระรามหลังจากอภิเษกกับนางสีดาแล้ว ทศกัณฐ์ลักเอานางสีดาไป จากนั้นจึงเกิดศึกชิงนางสีดา จนไฟล่พลฝ่ายยักษ์ล้มตายเป็นจำนวนมาก และสุดท้าย ทศกัณฐ์ถูกพระรามฆ่าตายเช่นเดียวกัน พระรามกับนางสีดาจึงครองอโยธยาเป็นสุขสืบมา

พระราม ไทย & อินเดีย

ทศกัณฐ์ ไทย & อินเดีย

คุณค่าของรามเกียรติ์

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ด้านวรรณคดี

ด้านวรรณศิลป์

ด้านสังคม

ด้านคติธรรม
และคุณธรรม

ด้านความเชื่อ

ด้านการเมืองการปกครอง

เพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดง

เพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดง หรือ นิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง

ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อครั้งกรีธาทัพไปรบพม่าที่ท่าดินแดง พร้อมพระอนุชาธิราช
โดยใช้เวลาโจมตีพม่า ๓ วัน จึงได้รับชัยชนะ

วรรณคดีเรื่องนี้เป็นบันทึกเหตุการณ์สำคัญในการเดินทาง

เพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดง

ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๙

จุดมุ่งหมายในการแต่ง

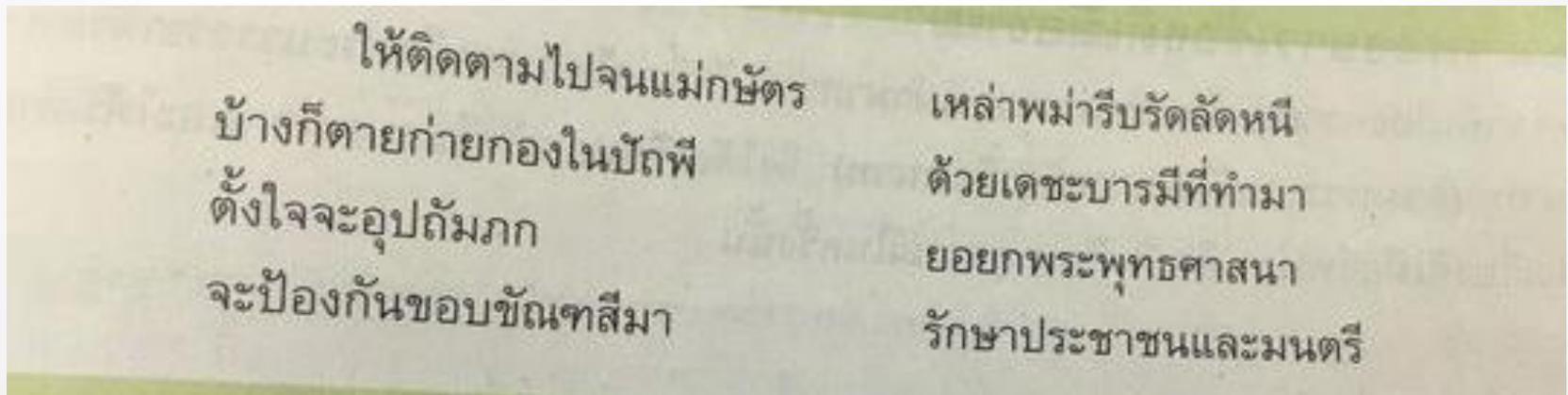
เพื่อบันทึกเหตุการณ์ในการยกทัพไปรบกับพม่าที่ท่าดินแดง เมืองกาญจนบุรี

รูปแบบคำประพันธ์

แต่งด้วยกลอนเพลงยาว

เนื้อหาเพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดงโดยสังเขป

กล่าวถึงการรำพันความอาลัยรักต่อพระมเหสีและนางสนมตามชนบของวรรณคดีนิราศ แล้วจึงกล่าวถึงเส้นทางการเดินทางไปยังท่าดินแดง คือ คลองด่าน มหาไชย สมุทรสาคร สมุทรสงคราม ราชบุรีถึงไทรโยค แล้วเดินบกไปรบกับพม่าที่ท่าดินแดงจนได้รับชัยชนะ จากนั้นจึงเลิกทัพกลับพระนคร

ให้ติดตามไปจนแม่กษัตริ
บ้างก็ตายกายกองในบัตพิ
ตั้งใจจะอุปถัมภก
จะป้องกันขอบขัณฑสีมา

เหล่าพม่ารีบรัดลัดหนี
ด้วยเดชะบารมีที่ทำมา
ยอยกพระพุทธศาสนา
รักษาประชาชนและมนตรี

คุณค่าของเพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดง

ด้านประวัติศาสตร์

บันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์
โดยเฉพาะเส้นทางในการเดินทัพไปรบกับพม่า

ด้านวรรณคดี

ถือเป็นนิราศเรื่องแรกสมัยรัตนโกสินทร์ ที่แต่งด้วยกลอน
เพลงยาว โดยเป็นฝีพระหัตถ์ของรัชกาลที่ ๑ ตลอดทั้งเรื่อง
และคร่ำครวญแสดงความอาลัยตามขนบนิราศ

ด้านสังคม

แสดงความรุ่งเรืองของราชสำนัก
สื่อถึงบารมีของพระมหากษัตริย์และความเลื่อมใสศรัทธา
ในพระพุทธศาสนาของพระมหากษัตริย์
และยังแสดงความจงรักภักดีของทหาร

สามก๊ก

เป็นนิยายอิงประวัติศาสตร์จีน (พงศาวดารจีน) ที่ได้รับความนิยมอย่างสูง
แปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา

เป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหากล่าวถึงความรู้ด้านการปกครองและพิชัยสงครามต่าง ๆ

โปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นผู้อำนวยการแปลวรรณคดีเรื่องนี้ขึ้น

สามก๊กฉบับนี้แปลมาจากสามก๊กทงซกเอี้ยนหัง หรือนิทานสามก๊ก
ที่เขียนโดยล่อกวนตง นักเขียนจีนในสมัยราชวงศ์ใต้เหม็ง

สามก๊ก

ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

เจ้าพระยาพระคลัง (หน) อำนวยการแปล

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ สันนิษฐานว่าแปลจากภาษาจีนมาเป็นภาษาไทย
เสร็จสิ้นก่อนปี พ.ศ.๒๓๔๘ ซึ่งเป็นปีที่เจ้าพระยาพระคลัง (หน)
ถึงแก่อสัญกรรม

จุดมุ่งหมายในการแต่ง

เพื่อใช้เป็นตำราพิชัยสงคราม

รูปแบบคำประพันธ์

แต่งเป็นร้อยแก้ว

เนื้อหาสามก๊กโดยสังเขป

กล่าวถึงตั้งแต่พระเจ้าเลนเต้ครองราชย์สมบัติ แต่มีได้ตั้งอยู่ในโบราณราชประเพณีและไม่ได้คบหากนสัต์ยธรรม เชื่อถือแต่คนอาสัต์ย มีชั้นที่ 10 คน

ต่อมาเกิดโจรโพกผ้าเหลืองได้แล้ว พระเจ้าเลนเต้จึงให้ประกาศหาบุคคลที่มีความสามารถมาปราบโจรโพกผ้าเหลือง เมื่อปราบโจรโพกผ้าเหลืองได้แล้ว พระเจ้าเลนเต้สวรรคต

ต่อมาตั้งโต๊ะเข้ามาตั้งตัวเป็นใหญ่ก่อความเดือดร้อน จึงถูกสังหาร และได้มีการแย่งชิงอำนาจในหมู่ขุนศึก คือ โจโฉ อ้วนเสี้ยว อ้วนสุด เล่าปี่ ชุนกวน

เมื่อโจโฉแตกทัพเรือแผ่นดินจึงค่อย ๆ แยกเป็น ๓ ก๊ก

เนื้อหาสามก๊กโดยสังเขป

สามก๊ก

โจโฉ ปกครองทางเหนือ เล่าปี่ครองดินแดนเสฉวนทางตะวันตก
และซุนกวนปกครองทางด้านตะวันออกเฉียงใต้

หลังจากนั้นได้มีการสู้รบแย่งชิงอำนาจกัน จ๊กก๊กของเล่าเสี้ยนถูกรุกรุกฏักปราบปรามได้ก่อน

จนกระทั่งสุมาเอี้ยนแย่งราชสมบัติได้
และตั้งราชวงศ์จิ้นขึ้นจึงสามารถปราบง่อก๊กยุติความเป็นสามก๊กสำเร็จ

ตัวอย่างสามก๊ก

ตัวอย่าง สามก๊ก

แลเมืองตุนก้วนมีชายคนหนึ่งชื่อเล่าปี่ เมื่อน้อยชื่อเหียนเต็ก ไม่สู้รักเรียนหนังสือแต่มีสติปัญญาเข้าใจนั้นดี ความโกรธความยินดีมิได้ปรากฏออกมาภายนอก ใจนั้นอารีมีเพื่อนฝูงมาก ใจกว้างขวางหมายเป็นใหญ่กว่าคนทั้งปวง กอปรด้วยลักษณะรูปใหญ่สมบุรณ์สูงประมาณห้าศอกเศษ หูยานถึงบ่า มียาวถึงเข่า หน้าขาวดั่งสีหยก ฝีปากแดงดั่งชาดแต้มจักษุชำเลื่องไปถึงหู...ขณะนั้นเล่าปี่เดินไปเห็นหนังสือซึ่งปิดไว้ที่ประตูเมือง เล่าปี่คิดไปมีตลอดยี่นดูหนังสือทอดใจใหญ่อยู่ มีคนยืนอยู่ข้างหลังเล่าปี่แล้วว่า เป็นผู้ชายไม่ช่วยทำนุบำรุงแผ่นดินแล้วสิมาทอดใจใหญ่

คุณค่าของสามก๊ก

ด้านวรรณศิลป์

ได้รับการยกย่องว่าเป็นสุดยอดของความเรียงนิทาน จากวรรณคดีสโมสร สมัยรัชกาลที่ ๖ และเป็นแบบอย่าง ในการเขียนร้อยแก้วที่ดี

ด้านปัญญา

ให้แง่คิดทางการเมืองการปกครอง ให้ความรู้เกี่ยวกับ ตำราพิชัยสงคราม แฝงความรู้คติธรรม

ด้านการเมืองการปกครอง

แสดงจริยธรรมของคนในการอยู่ร่วมกันในสังคมหลาย ประการ เช่น ความซื่อสัตย์ในการรับราชการ การรักษาคำพูด

ราชาธิราช

เป็นวรรณคดีที่แปลจากพระราชพงศาวดารมอญ
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้แปลและเรียบเรียงขึ้น
โดยมีจุดมุ่งหมายทางการเมือง เพื่อให้ข้าราชการตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนเอง
มีความจงรักภักดีต่อชาติบ้านเมืองและกษัตริย์

กวีราชสำนัก ๔ คน แปลและเรียบเรียงขึ้น คือ เจ้าพระยาพระคลัง (หน)
พระยาอินทรอัศวราช พระภริมรัศมี และพระศรีภูริปริชา
ช่วยกันแปลและเรียบเรียงขึ้น

ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๓ โดยหมอบรัดเลย์

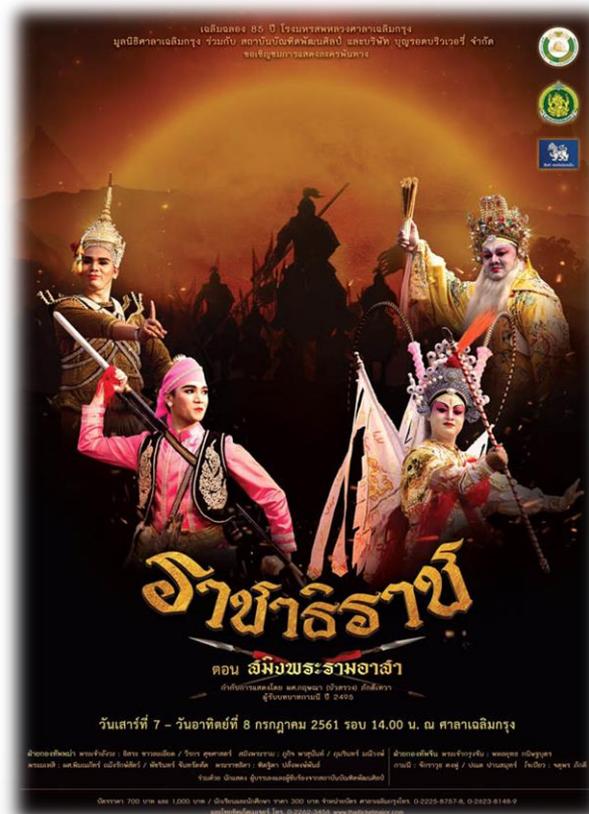
ราชาธิราช

จุดมุ่งหมายในการแต่ง

เพื่อเป็นคติบำรุงสติปัญญาแก่ผู้อ่านและใช้เป็นตำราพิชัยสงคราม

รูปแบบคำประพันธ์

แต่งเป็นร้อยแก้ว

คุณค่าของราชาธิราช

ประวัติศาสตร์

สอดแทรกเรื่องราว ภูมิปัญญาทางการรบ

ภาษา

ภาษาร้อยแก้วที่สามารถนำมาใช้เป็นแบบอย่างในการเขียนได้

สังคมและวัฒนธรรม

แสดงภาพของการทำศึกสงคราม
ความรู้เรื่องการแต่งกายของทหาร และพิธีทางการทูต

คติธรรมและคุณธรรม

ให้ข้อคิดเกี่ยวกับความกล้าหาญในการออกศึกสงคราม
เช่น ตอนสมิงพระรามอาสาสู้ศึกกับพระเจ้ากรุงจีน
และความซื่อสัตย์ของสมิงพระรามและปฏิบัติตามสัญญา
ที่ให้ไว้กับกษัตริย์กรุงอังวะ

สรุปวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๑

เป็นยุคสมัยที่ฟื้นฟูต่อจากสมัยอยุธยาตอนปลายและธนบุรี มีการอนุรักษ์ สืบทอด และสร้างสรรค์งานวรรณคดี ก่อนที่จะพัฒนาถึงขีดสุดในยุคต่อมา

ให้นักศึกษานำเสนอวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์

คะแนนนำเสนอครั้งที่ 2 (10 คะแนน)

ในรูปแบบละครสร้างสรรค์ เกมโชว์ หรือการแสดงอื่นๆ
ตามหัวข้อต่อไปนี้

นำเสนอ 4 ตุลาคม 2566

บทละครเรื่อง พระมเหศวร : คุณสุวรรณ (รัชกาลที่ 3)

สุนคำฉันทน์ : พระยาอิศรานุภาพ (สมัยรัชกาลที่ 4)

บทละครเรื่อง เงาะป่า : รัชกาลที่ 5

บทละครเรื่อง ขอมดำดิน : รัชกาลที่ 6

กามนิท วาสีฏฐี : เสถียรโกเศศ (สมัยรัชกาลที่ 6)